

Ks. dr hab. Waldemar Janiga

Przemyśl, 02.06.2023 r.

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. Dominika Kielba pt.:

Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej.

Rozprawa doktorska została napisana pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Pawła Mąkosy w Instytucie Nauk teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II na seminarium z katechetyki psychologiczno-pedagogicznej (wydruk 448 stron).

Wprowadzenie

Młodzież, jak często wskazywał Jan Paweł II, stanowi „przyszłość Kościoła”. Tymczasem w ostatnich latach obserwujemy wyraźny spadek religijności wśród polskiej młodzieży. Według badań CBOS, w okresie 1992-2021 w Polsce zaobserwowano spadek poziomu wiary religijnej z 94% do 87,4% i spadek praktyk religijnych z 69,5% do 42,9%. Trzeba jednak zauważyć, że najgwałtowniej wzrasta liczba niepraktykujących wśród osób w wieku 18-24 lata. W praktykach religijnych bierze udział tylko 23% tej grupy wiekowej (we wcześniejszym badaniu - 69%).

Najbardziej dynamicznie zmiany dokonują się w największych miastach, gdzie w 1992 roku 91% mieszkańców deklaruowało wiarę w Boga, a obecnie jest to 72,5%. Już więc co czwarty mieszkaniec Warszawy, Krakowa, Łodzi, Wrocławia czy Poznania deklaruje, że nie wierzy w Boga. W mniejszych miejscowościach poziom wiary religijnej także spadł, ale jedynie o około 6 punktów procentowych. Istnieje wiele czynników, które mogą wpływać na ten trend, w tym zmiany społeczno-kulturowe, wpływ mediów, wprowadzenie nowych technologii a także, używając określenia dyplomatycznego, wizerunkowe kłopoty Kościoła.

Jednym z czynników, który wpływa na spadek religijności wśród młodych ludzi, jest rosnące znaczenie kultury laicyzmu. Współczesne społeczeństwa coraz częściej odrzucają religijne tradycje i podążają w kierunku indywidualizmu. Kolejnym

czynnikiem, który wpłynąć może na spadek religijności, jest wpływ mediów. Współczesne media, w tym Internet i media społecznościowe, mają duży wpływ na młodych ludzi. Mogą one przekazywać ideologie, wartości i sposoby myślenia, które mogą być sprzeczne z wartościami religijnymi. Warto również zwrócić uwagę na zmiany demograficzne, które mają miejsce w Polsce. Rosnąca liczba ludzi o różnej przynależności etnicznej, religijnej czy kulturowej może stymulować indyferentyzm i wpłynąć na spadek tradycyjnej religijności wśród młodzieży, która z natury jest bardziej otwarta na różnorodność i tolerancję. Ponadto, młodzi ludzie, którzy pochodzą z rodzin mieszanych, mogą mieć trudności z identyfikacją się z jednym konkretnym wyznaniem.

Z powyższych względów bardzo potrzebna wydaje się praca doktorska zatytułowana *Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej* autorstwa ks. mgra lic. Dominika Kiełba. Głównym założeniem autora tej pracy jest ukazanie wpływu przygotowania do sakramentu bierzmowania na poszczególne komponenty religijności, których autor wyróżnia sześć. Jest to klasyczne ujęcie nawiązujące m.in. do ks. prof. Władysława Piwowarskiego. Podjęta problematyka jest interesująca z punktu widzenia katechetyki czy szeroko rozumianej teologii pastoralnej, ale także z punktu widzenia socjologii czy psychologii. Wnioski bowiem mogą dotyczyć różnych dziedzin i dyscyplin wiedzy analizujących czynniki wpływu na religijność, czy nawet sam jej poziom wśród ludzi młodych.

Oryginalność problemu i koncepcji badań

Autor we wstępie do swojej dysertacji słusznie zauważa, iż dotychczas nie powstała praca dotycząca przygotowania do bierzmowania młodzieży w diecezji rzeszowskiej. Istnieje kilka opracowań dotyczących religijności młodzieży zamieszkującej ten region Polski, ale od przeprowadzonych badań minęło już kilka lub kilkanaście lat. Wobec dużej dynamiki przemian religijnych trudno formułować wnioski i postulaty dla współczesnej działalności Kościoła w oparciu o dawne badania. Można zatem stwierdzić, że praca ks. Dominika Kiełba jest oryginalna i uzupełnia brakującą lukę w tym obszarze badań.

Główny problem dysertacji został przedstawiony przez Doktoranta w formie następującego pytania: *Jaki jest wpływ procesu przygotowania do bierzmowania na religijność młodzieży w diecezji rzeszowskiej?* Już z samego sformułowania problemu badawczego można wnioskować, że określenie wpływu formacji na religijność wymaga podwójnych badań, na początku i końcu formacji. Kwestie tę autor wyjaśnił dokładnie w rozdziale drugim przez sformułowanie pytań szczegółowych istotnych na dwóch etapach badawczych, mianowicie w pierwszym pomiarze empirycznym, jak i w drugim. Pytania te stanowiły, jak wskazuje autor, podstawę konstrukcji narzędzi badawczych oraz sformułowanych hipotez.

Cennym elementem, dotąd niespotykanym w pracach doktorskich z teologii, są stworzone i zastosowane schematy heurystyczne. Wydają się one bardzo cenne, zwłaszcza dla tych osób, które nie posiadają odpowiedniej wiedzy z zakresu socjologii. Schematy te porządkują i upraszczają rozumienie interpretacji danych przyjętej przez autora. Obrazują także całą gamę zmiennych mających wpływ na poszczególne składowe religijności i innych kluczowych pojęć. O nowości opracowania świadczy także koncepcja metodologiczna badań uwzględniająca pożądane dzisiaj badania interdyscyplinarne.

Na podstawie szczegółowej analizy założeń pracy doktorskiej ks. Dominika Kiełba można stwierdzić, że bezsprzecznie posiada ona walor nowości ze względu na przedmiot badań i grupę młodzieży objętą badaniami, przeprowadzone badania podłużne, interdyscyplinarność i profesjonalną prezentację wyników badań. Nie ulega zatem wątpliwości, że recenzowana rozprawa jest oryginalna, a samo rozwiązanie problemu i konceptualizacja badań jest poprawna metodologicznie.

Struktura i teoretyczne podstawy badań

Lektura dysertacji wskazuje na dobrą znajomość przez doktoranta metodologii nauk teologii pastoralnej i katechetyki. Można wysnuć ten wniosek także na podstawie prezentacji paradygmatu trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej. O ile sama metoda jest logiczna i spójna jak również ze względu na te cechy szeroko wykorzystywana w badaniach na gruncie teologii praktycznej skupienie uwagi na elemencie socjologicznym zasługuje na uznanie. Paradygmat przeniesiony na grunt

polski i uszczegółowiony przez W. Piwowarskiego i R. Kamińskiego zawiera trzy zasadnicze etapy badawcze kryteriologiczny, zwany normatywnym, kariologiczny, określany mianem socjologicznego oraz prakseologiczny, a więc odnoszących się do wskazań praktycznych. Na uwagę zasługuje świadomość doktoranta, że nie zastosował on klasycznego paradygmatu, ale się nim inspirował.

Jak wskazuje autor głównymi źródłami pracy były wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród kandydatów do bierzmowania w diecezji rzeszowskiej, dokumenty Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce, jak również diecezji rzeszowskiej oraz pomoce katechetyczne i duszpasterskie wykorzystywane w trakcie procesu formacyjnego. Badania nad wskazaną problematyką posiadały charakter interdyscyplinarny, wymagały zatem bynajmniej podstawowej znajomości prawideł socjologii. Autor poprawnie stosuje założenia metodologiczne, ale także dokładnie wskazuje na elementy analiz socjologicznych prezentując grupy zmiennych zależnych i niezależnych wspomnianie już schematy heurystyczne zdecydowanie ułatwiające dla czytelnika założenia interpretacyjne danych jak również zależności pomiędzy kluczowymi cechami. Ks. Kiełb dokonuje także dokładnego opisu narzędzi badawczych oraz metody i techniki przeprowadzenia pomiarów empirycznych.

Metodologia badawcza nie budzi zastrzeżeń oraz wydaje się być przemyślaną, dopracowaną i spójną. Bez wątplenia stanowi ona dużą wartość niniejszej dysertacji mogąc stać się punktem odniesienia do innych podobnych badań teologiczno-pastoralnych i katechetycznych.

Całość dysertacji jest przygotowana w oparciu o spójne podstawy teoretyczne stanowiące podstawę koncepcyjną procesu naukowego. Doktorant prezentuje te założenia przede wszystkim we wstępie do dysertacji, jak również w części metodologicznej rozdziału drugiego. Recenzowana dysertacja liczy 448 stron i została podzielona na następujące rozdziały:

Eklezjalne założenia katechezy do sakramentu bierzmowania

Metodologia prowadzonych badań

Religijność młodzieży diecezji rzeszowskiej

Lekcje religii i katecheza przed bierzmowaniem w opinii respondentów

Weryfikacja hipotez oraz wnioski i postulaty katechetyczne

Warto podkreślić, że każdy rozdział opatrzony jest wstępem i syntetycznym podsumowaniem. Jest to istotne, ponieważ czytelnik już na początku może zapoznać się ze strukturą rozdziału. Ma także możliwość poznania syntezy przeprowadzonej analizy na końcu poszczególnych etapów badawczych, co zdecydowanie ułatwia lekturę tekstu.

Na uznanie zasługuje także fakt, iż autor w strukturze rozprawy przedstawił nie tylko rozdziały i podrozdziały (paragrafy), ale również bardziej szczegółowe punkty. Świadczy to o dużej precyzji przeprowadzonej analizy i znacznie ułatwia ich umiejscowienie w całym planie badawczym. W tym aspekcie rozwiązanie proponowane przez księdza doktoranta można uznać za godne naśladowania. Zdarza się bowiem, że autorzy prac naukowych prowadzą długie refleksje bez żadnej struktury. Wydaje się jednak, że im bardziej szczegółowa struktura, tym większa precyzja analiz i warto do tego dążyć.

W pierwszym rozdziale ksiądz doktorant odnosi się do założeń normatywnych zawartych w dokumentach i nauczaniu Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce oraz diecezji rzeszowskiej. Rozdział drugi dotyczy charakterystyki grupy badawczej przede wszystkim od strony psychologicznej oraz środowiska badawczego. Trzeba przyznać, że jest to właściwe podejście ze względu na zdecydowane różnice w profilu społecznym i religijnym pomiędzy Polską południowo-wschodnią i innymi regionami Polski, zwłaszcza jej zachodnią i północną częścią. Faktem jest, że religijność mieszkańców Podkarpacia jest jedną z najwyższych w Polsce.

W dalszej kolejności autor rozprawy w bardzo szczegółowy sposób prezentuje metodologię, w oparciu o którą przeprowadzono cały proces naukowy a zwłaszcza badania socjologiczne. Przyznaję, że osobiście nie spotkałem się z tak profesjonalnym opisem socjologicznych metod badawczych stosowanych w naukach teologicznych. Uważam, że jest to jedna z niepodważalnych wartości tej rozprawy i może stanowić punkt odniesienia dla analogicznych opracowań. Wszyscy, którzy prowadzą badania empiryczne znajdą w tej pracy szczegółowe wskazania dotyczące konstruowania kwestionariusza ankiety, doboru próby badawczej, metod prowadzenia badań a także analizy wyników. Można bez przesady stwierdzić, że każdy kto będzie prowadził

badania empiryczne w ramach teologii pastoralnej powinien odnieść się do opracowania ks. Dominika Kiełba.

Całość tego rozdziału zamyka charakterystyka badanej młodzieży. Należy zaznaczyć, że autor nie poprzestaje tu na teoretycznych analizach, ale przede wszystkim wykorzystuje wyniki badań metadanych, czyli odpowiedzi na tzw. pytania metryczkowe. Takie podejście należy uznać ze wszech miar za właściwe. W ten sposób przedstawiona analiza nie dotyczy tylko ogólnej kategorii młodzieży, ale odnosi się konkretnie do grupy respondentów, która została objęta badaniami. Przedstawia portret tej młodzieży wynikający z badań z uwzględnieniem wielu zmiennych.

Dwa kolejne rozdziały zawierają analizę wyników badań, przy czym w rozdziale trzecim doktorant zestawia i syntetycznie ukazuje dane dotyczące komponentów religijności (autodeklaracja wiary, wiedza religijna, prywatne i publiczne praktyki religijnej, wartości moralne oraz ustosunkowanie ludzi młodych do Kościoła). Z kolei rozdział czwarty bazuje w dużej mierze na pytaniach otwartych skierowanych do ludzi młodych, w których wyrażają oni własne opinie na temat szkolnych lekcji religii, jak również na temat procesu przygotowania do bierzmowania analizowanego w różnych aspektach, ale głównie w kontekście katechetycznych spotkań parafialnych. Rozdział ten jest cennym źródłem wiedzy na temat opinii młodych ludzi będących podmiotem katechezy szkolnej i parafialnej. Biorąc pod uwagę współczesne uwarunkowania opinie te powinny być brane pod uwagę zarówno przez odpowiedzialnych za formację parafialną jak i szkolną.

Rozdział piąty z kolei zawiera dwa kluczowe elementy jakimi są weryfikacja hipotez badawczych oraz postulaty praktyczne dotyczące organizacji, treści i form katechezy sakramentalnej mającej na celu przygotowanie młodzieży do sakramentu bierzmowania.

Prezentacja, analiza i interpretacja wyników badań

Uzyskane na podstawie badań empirycznych wyniki zostały przedstawione w formie tabelarycznej oraz za pomocą wykresów. Praca zawiera 86 tabel i 42 wykresy.

Każdy z wykresów, jak również każda z tabel została poprzedzona lub podsumowana komentarzem. Faktem jest, że doktorant pomija w owych opisach wiele danych. Jest to jednak zrozumiałe ze względu na ich liczbę. Logiczne jest zatem skupienie uwagi tylko na najistotniejszych danych, bezpośrednio odnoszonych się do prowadzonych analiz. Wyniki badań prowadzonych przez autora są przedstawione spójnie oraz w oparciu o logiczny porządek. Zostały poświęcone temu przede wszystkim rozdziały III i IV. W rozdziale III doktorant prezentuje przede wszystkim dane dotyczące komponentów religijności, z kolei w rozdziale IV wskazuje na opinie młodzieży dotyczących szkolnych lekcji oraz organizacji, treści, metod i form stosowanych w poszczególnych parafiach w procesie formacyjnym przed bierzmowanie. Należy podkreślić, że autor odwołuje się zarówno do badań ilościowych, jak i pytań otwartych zastosowanych w ankiecie, które stanowią formę badań jakościowych. W analizie tego wymiaru badań autor dysertacji umiejętnie potrafi poprzeć własną argumentację odpowiedziami respondentów. Wskazuje także na korelację poszczególnych opinii i wypowiedzi z wysnuwanymi wnioskami oraz założeniami Kościoła powszechnego i partykularnego. W tym aspekcie doktorant w dobrym stopniu opanował warsztat naukowy. Podobnie potrafi interpretować uzyskane wyniki, uogólniać je, jak również czytelnie i poprawnie wnioskować prakseologicznie. Podsumowując należy stwierdzić, iż praca zasługuje na uznanie także w wymiarze analizy, interpretacji i prezentacji wyników badań.

Ocena merytoryczna

Formułując ocenę merytorycznego wymiaru recenzowanej pracy doktorskiej trzeba stwierdzić, że jest ona bardzo wysoka. Na taką ocenę z jednej strony wpływa bardzo dobrze dobrana i zrealizowana metodologia, która znalazła swoje odzwierciedlenie w strukturze rozprawy. Z drugiej strony ocenę tę potwierdzają kompetencje doktoranta nie tylko w zakresie teologii, ale również socjologii i psychologii. Jak to zostało już wspomniane, wymiar socjologiczny tej pracy można uznać za wzorcowy. Ponadto analiza nauczania Kościoła na temat katechezy młodzieży może zostać uznana za kompendium wiedzy na ten temat. Reasumując, wymiar merytoryczny recenzowanej

rozprawy zasługuje nie tylko na wysoką ocenę, ale również na wyróżnienie. Z powyższych względów warto byłoby także opublikować tę rozprawę.

Wymiar formalny dysertacji

Wymiar formalny dysertacji, mimo jej dużych rozmiarów oraz interdyscyplinarnych treści nie budzi zastrzeżeń. Doktorant stosuje jasny i komunikatywny język. Formułowane zdania są przemyślane i logiczne. Z powyższych względów pracę czyta się z zainteresowaniem. Pomimo kilku drobnych niedociągnięć językowych oraz kilku błędów interpunkcyjnych, w pracy nie odnaleziono innych błędów formalnych. Zastosowany system przypisów jest bardzo dokładnie i konsekwentnie stosowany. Autor zadbał także o wizualną jakość pracy przez dbałość o edycję tekstu i jej formę graficzną. Jest to szczególnie widoczne w formie zamieszczonych w pracy tabel i wykresów. Trzeba także pozytywnie ocenić fakt, iż na końcu dysertacji zostały zamieszczone liczne aneksy, które umożliwiają porównanie wysuwanych analiz z tak zwaną podstawową bazą wyników pomiarów empirycznych.

Bibliografia załącznikowa liczy 21 stron, prawidłowo została podzielona na źródła i bibliografię. Źródła prawidłowo zostały podzielona na takie elementy jak: „Źródła wytworzone”, „Dokumenty Soboru Watykańskiego II”, „Nauczanie papieży”, „Dokumenty Stolicy Apostolskiej”, „Księgi liturgiczne”, „Dokumenty Kościoła w Polsce”, „Dokumenty diecezji rzeszowskiej dotyczące przygotowania kandydatów do bierzmowania”, „Pomoce do katechezy przygotowującej do przyjęcia sakramentu bierzmowania.

Reasumując, nie tylko wymiar merytoryczny, ale również formalny zasługuje na najwyższą ocenę.

Problemy do dyskusji

Gdyby ksiądz doktorant miał możliwość reformy katechezy w Polsce, w tym przygotowania do sakramentu bierzmowania, jakie zmiany wprowadziłby w pierwszej kolejności?

Jakie największe przeszkody dostrzega ksiądz doktorant w potencjalnej odnowie katechezy młodzieży w Polsce?

Konkluzja

Recenzowana praca doktorska pt. *Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej* w sposób naukowy rozwiązuje ważny problem badawczy dla katechetyki i teologii pastoralnej. Ze względu na jej walory merytoryczne i formalne stwierdzam, że spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim przez przepisy prawa państwowego i kościelnego. Z powyższych względów zwracam się do Rady Instytutu Nauk Teologicznych KUL o dopuszczenie pracy doktorskiej ks. mgra lic. Dominika Kielba do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Składam także formalny wniosek o wyróżnienie tej rozprawy.

Przemyśl, dnia 02.06.2023 roku.

ks. dr hab. Waldemar Janiga